

Юрій КОНСТАНТИНОВ

аспірант кафедри філософії імені М. Д. Култаєвої
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
<https://orcid.org/0009-0001-5621-7167>

ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНІ РЕФЛЕКСІЇ ОБРАЗІВ І НАРАТИВІВ ВІЙНИ В СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОНТЕКСТАХ

Сильний інформаційний чи
віртуальний інструментарій
може бути сильнішим, ніж
фізичний
/Г. Почепцов/

У контексті історичних дискурсів війни особливого значення набувають наративи як форми репрезентації колективного досвіду. Ці семіотично навантажені структури фіксуються в колективній культурній пам'яті, що сприяє збереженню та артикуляції ключових національних смислів. Образи війни є унікальним дзеркалом епохи, що виявляє колективні страхи, сподівання, внутрішні конфлікти, духовні пошуки людини та її прагнення досягнути трагізм історичного досвіду. Філософський аналіз цих образів та наративів змінює парадигму сприйняття війни: замість суто онтологічного підходу актуалізується аксіологічна перспектива. У статті здійснено філософсько-антропологічну інтерпретацію образів і наративів війни в їх соціокультурному вимірі як чинників, що впливають на формування суспільної свідомості та соціальної динаміки. У такому контексті війна постає не лише як руйнівний чинник, а як каталізатор ціннісної трансформації суспільства, сприяючи переосмисленню моральних орієнтирів та підвищенню громадянської свідомості.

Ключові слова: людина, культура, комунікація, агресія, війна, конфлікт, мир, медіа, соціум, маніпуляція.

Yurii KONSTANTINOV

PHILOSOPHICAL AND ANTHROPOLOGICAL REFLECTIONS ON IMAGES AND NARRATIVES OF WAR IN SOCIO-CULTURAL CONTEXTS

Within the framework of historical war discourses, narratives emerge as essential forms of representing collective experience. These semantically charged structures are embedded in collective cultural memory, contributing to the preservation and articulation of core national meanings. Images of war function as a distinctive mirror of the era, revealing collective fears, hopes, inner conflicts, spiritual quests, and the human desire to comprehend the tragic nature of historical experience. The philosophical analysis of these images and narratives shifts the paradigm of war perception from a strictly ontological to an axiological perspective. This article offers a philosophical and anthropological interpretation of war images and narratives within their sociocultural dimension, viewing them as factors shaping social consciousness and driving social dynamics. In this context, war appears not merely as a destructive force but as a catalyst for the value transformation of society, fostering the reconsideration of moral orientations and the development of civic awareness.

Key words: human being, culture, communication, aggression, war, conflict, peace, media, society, manipulation.

Актуальність теми дослідження. В історичних дискурсах війни особливе місце займають наративи, медійні образи, меми. Їх змістовні комплекси з відповідною семантикою закріплюються в культурній традиції та транслуються через медійні практики, що своєю чергою сприяє актуалізації збережених національних смислів, принципово важливих для розуміння наративів війни в сучасних соціокультурних контекстах. Особливого значення це набуває в умовах затяжної війни, що охоплює не лише геополітичний, а й глибоко антропологічний вимір. Сучасні виклики потребують більш глибокого вивчення та осмислення теми війни не лише як воєнного конфлікту, а й феномену, що трансформує людину, культуру та суспільство.

Проте, на нашу думку, на особливу увагу заслуговує феномен репрезентації через інформаційні потоки, візуальні образи, які формують громадську свідомість, впливають на ціннісні орієнтації. Філософсько-антропологічний аналіз дає змогу розкрити глибинні засади того, як війна проживається, уявляється і переживається людиною в повсякденних життєвих практиках. Філософське осмислення цього феномену є особливо важливим у контексті сучасної російсько-української війни, оскільки це дає змогу не тільки зрозуміти себе як спільноту, а й усвідомити, які образи війни ми культивуємо, вкладаючи в них певні смисли, і тим самим яку людину формуємо.

Тема запропонованої роботи поєднує гуманітарний та практичний вимір, що є важливим для філософської думки, культурної політики, освіти та культурного самопізнання.

Постановка проблеми. Сутність проблеми зводиться до необхідності здійснення цілісного філософського аналізу образів та наративів війни в межах ширшого соціокультурного контексту, що своєю чергою дозволить поглибити розуміння природи сучасної війни, її впливу на людину та суспільство, оскільки розуміння війни виходить далеко за межі збройного конфлікту, набуваючи символічного та антропологіч-

ного виміру. Війна постає не лише у вигляді насильницької дії, а як наративна конструкція через образи, сюжети, символи та соціальні уявлення. Тим самим вона глибоко вкорінюється в колективну свідомість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософський ракурс дослідження проблематики філософсько-антропологічних рефлексій образів і наративів війни в соціокультурних контекстах фокусується на онтологічних, культурно-антропологічних, соціально-політичних, морально-етичних, духовно-екзистенційних аспектах (Арістотель, Карл фон Клаузевіц, Руссо, Гоббс, Адорно, Бадью та ін.). У сучасних українських контекстах набуває особливої актуальності дослідження рефлексій образів і наративів війни. Теоретико-методологічним підґрунтям для здійснення такого дослідження є праці О. Бабіча, А. Багінського, Є. Бистрицького, К. Близнюка, М. Бойченка, О. Данилейка, І. Денисенко, А. Ермоленка, Л. Ковбасюка, Ю. Колодки, П. Кутуєва, А. Мельниченка, Ю. Палагнюка, Г. Почепцова, Л. Ситніченко, Р. Скідченка, В. Цимбала, О. Якубіна та інших. Із зарубіжних дослідників можна назвати М. Кастельса, Г. Д. Лассвелла, А. Тоффлера, Т. Фрідмана.

Здійснення цілісного філософського аналізу образів та наративів війни в межах ширшого соціокультурного контексту дозволить поглибити розуміння природи сучасної війни та її вплив на людину і суспільство.

Постановка завдання. Мета статті – виявити ознаки філософсько-антропологічного осмислення образів і наративів війни в соціокультурних контекстах. Завданнями є: проаналізувати, як воєнні образи формуються, транслуються та закріплюються в колективній та індивідуальній свідомості; дослідити, яким чином ці образи впливають на антропологічні виміри людського буття, як-от життя і смерть, страх і героїзм, гідність, свобода та самопожертва; проаналізувати український досвід як приклад колективної рефлексії війни між актуальним національним болем і пошуком смислів.

Виклад основного матеріалу. Філософська рефлексія образів та історичних наративів війни у широкому проблемному полі цих наративів значно змінює оптику сприймання війни, переключаючи фокус уваги з онтологічної в аксіологічну площину. Саме в такій площині війна постає не лише як виклик, але і як можливість оновлення ціннісних орієнтирів суспільства, формування громадянської відповідальності та переосмислення цих образів у сучасних освітніх і виховних практиках. Переосмислення образів і наративів війни належить до «вічних питань» людського буття, бо скільки існує людство, стільки відбуваються й війни. Вони супроводжують історію від її витоків. Війна – це не тільки збройний конфлікт, а й особливий стан людської дійсності, в якому оголюються екзистенційні сторони людського буття – агресія, страх, відповідальність, жертвовність. Антропологічний вимір цього феномену виявляється через образи, якими людина осмислює війну. Саме ці образи й наративи є віддзеркаленням глибинних онтологічних та психологічних структур людської природи, в яких розкривається її здатність до творення як сенсу, так і його руйнації.

Філософсько-антропологічний аналіз дає змогу побачити, що війна не тільки здійснює руйнацію світу, а й утворює певну культурну площину. Вона породжує міфи, героїчні архетипи, символи, етичні дилеми та екзистенційні парадокси. Через вписування її у структури пам'яті відбувається трансформація колективної ідентичності, що переозначає поняття «добро» і «зло», «справедливість», «честь», «обов'язок».

Тому питання переосмислення війни постає перед людством час від часу, оформлюючись в апелятивні гасла на кшталт тих, які виникли після Другої світової війни в Європі – «ніколи знову», «миру-мир» та ін. Воно відновлюється в кожному епоху, в кожному новому конфлікті, через нові форми репрезентації – у літературі, мистецтві, філософії, медіа. І допоки існуватиме людство, допоки будуть і війни, інтерес до символізації досвіду та рефлексії над своїм

буттям і переживання межових ситуацій не згасатиме, доти існуватиме й потреба у філософському осмисленні війни, з усією її неоднозначністю, трагізмом та глибиною.

Дослідники О. Бабіч та Ю. Колодка розглядають наратив як певну форму, відповідно до якої здійснюється трактування світу. На їхню думку, це є описом «подій з певної точки зору» [2, с. 98], тому він не може претендувати на повну достовірність, а існує лише як варіант певного бачення.

У контексті рефлексії образів війни та її наративів нерозривно пов'язані з інформаційними засобами. Звідси – інформаційне забезпечення сторін у воєнних конфліктах виконує ключову функцію, оскільки саме через нього формується узагальнена характеристика суб'єктів протистояння та здійснюється інтерпретація подій і ситуацій відповідно до визначених стратегічних наративів [2]. Будь-яка сучасна війна починається з інформаційної, засобами якої здійснюється підготовка людської свідомості для сприйняття інформації та подій під потрібним кутом бачення, запропонованого саме інтерпретатором. Загальновідомо, що російсько-українська війна на Сході України, що розпочалась ще у 2014 році, з боку агресора інтерпретувалася як внутрішньодержавний конфлікт, так званий «громадянський». Саме цей наратив вони намагалися поширити серед світової спільноти. Голос України на світовій арені був не почутий. Відверто кажучи, програвання інформаційної війни в той період мало безпосередні негативні наслідки для формування іміджу України, тоді як повномасштабне вторгнення репрезентується в дискурсі агресора під евфемістичним означенням – «спеціальна воєнна операція». Як звернув увагу Г. Почепцов, велику потужну зброю являє собою інтерпретація фактів відповідно до власних інтересів супротивника [14], що є підтвердженням того, що така війна передусім є смисловою (інформаційною), це – війна смислів. Хто переможе в ній, той переможе й на полі бою. Тоді як воєнні дії задають лише фон для більш масштабної війни в людському розумінні [13]. Дослід-

ник вважає, що російський інформаційний дискурс спрямований на здійснення впливу на свідомість, проте ефективність цього впливу значною мірою залежить від попередньої підготовленості цільової аудиторії до сприйняття відповідних наративів [13].

Не менш важливим для розуміння є те, що інформаційна війна здатна встановити актуальний порядок денний, тоді як смислова війна спрямована на формування стратегічного порядку на десятиліття вперед. Замінність фактів не підважує стабільності тих концептуальних рамок, через які ми ці факти осмислюємо, адже правила інтерпретації залишаються незмінними навіть у мінливому інформаційному середовищі [14].

У російсько-українській війні російська пропаганда активно використовує широкий спектр наративів, спрямованих на маніпулювання свідомістю аудиторії. Один із найбільш цинічних і поширених із них полягає в тому, що країни Заходу, постачаючи зброю Україні, нібито лише затягують війну та перешкоджають установленню миру. Водночас російське бачення «миру» в Україні набуває цинічного і деструктивного змісту. Воно проявляється в зруйнованих українських містах, масових убивствах цивільного населення, нищенні критично важливої інфраструктури та культурно-історичної спадщини. Саме такий «мир» москва прагне нав'язати Україні. Як звернули нашу увагу дослідники О. Бабіч та Ю. Колодка – засоби такої війни спрямовані на конструювання певної інформаційної реальності, в якій противник сприймає події крізь призму наративу, сформованого іншою стороною, що зумовлює його інтерпретацію ситуації у вигідному для ініціатора ключі [2].

Таким чином дослідники розвивають ідею, що війна постає не лише як фізичне протистояння, а й як онтологічна боротьба за домінування смислів, в якій наратив слугує інструментом трансформації та управління людською свідомістю. Така парадигма відображає глибоку зміну, за якої істинність підмінюється правдоподібні-

стю, а реальність – функцією інформаційного впливу.

Отже, «перемога в наративній війні приходить разом із заміною домінуючого наративу на інший. У результаті аплодують не переможцю, а наративу» [2, с. 99]. Це дозволяє стверджувати, що маніпулятивні ідеї перетворюються на психологічну зброю.

Зважаючи на потужність пропагандистського апарату РФ, що системно формує викривлену інформаційну реальність для російського суспільства, можна припустити, що одним із потенційно дієвих способів є комплементарне поєднання новостворених наративів із дискурсом про історично єдиний народ руський та ідеєю братерства, де Україна є молодшим братом і потребує постійного протекторату.

Філософсько-антропологічні рефлексії образів і наративів війни в соціокультурних контекстах неможливо розглядати, оминувши вплив на них засобів масмедіа. Тематика російсько-української війни натеper займає центральне місце в інформаційному полі, фокусуючи на собі переважну частину ресурсів медійного простору. Упродовж останніх років можна спостерігати стрімкий приріст так званих «воєнних експертів», «тарологів», «пророків» та інших суб'єктів псевдознання, які продукують інформаційний шум, що часто маскується під аналітику. Можна припустити, що в цьому контексті спостерігається явище умовного «клонування» образу, подібного до популяризованого на початку повномасштабного вторгнення образу О. Арестовича, що репрезентує тип публічного коментатора з упевненим, хоч і поверхневим, стилем мовлення. Такі фігури здобувають значну популярність, попри те, що їх дискурс часто позбавлений змістової ваги. Подібне явище свідчить про глибинну потребу суспільства у своєрідній «психологічній анальгезії» – заспокійливому наративі, що дарує ілюзорну надію, нехай і позбавлену реалістичного підґрунтя.

Із давнини утвердилася і не втрачає своєї актуальності ідея, що домінування у сфері інформації є ключем до влади над со-

ціальною реальністю, адже саме контроль над потоками знання визначає структуру влади, впливу та об'єктивності в історичному процесі. Через інформаційні потоки формується світоглядна парадигма особистості та визначається її інтерпретація соціальних і політичних подій. У первісній епохи інформація передавалась переважно усною формою – оповіді, билини, казки, які функціонували як культурні коди. З появою писемності інформаційний обмін набув нової якості, розширивши межі збереження, трансляції та впливу знання.

Дослідник В. Цимбал висвітлює проблеми збільшення ролі інформації в період глобального суспільного розвитку, де масмедіа виступають основними носіями та ретрансляторами актуальних відомостей про події в Україні та світі. Особливе значення має їх соціальна функція, оскільки медіа визначають напрям інформаційної безпеки держави: вони можуть як зміцнювати її, так і підривати сталість усієї системи [15]. Науковець у своєму дослідженні акцентує увагу на те, що сучасна роль медіа досягла свого апогею: медіа перетворюються на потужний інструмент інформаційного впливу, здатний виконувати функцію своєрідної «зброї масового ураження» у боротьбі з противником в умовах інформаційних війн. Автор дотримується думки, що сутність проблеми зводиться до невміння сучасним суспільством критично сприймати інформаційні потоки. Аудиторія схильна беззастережно довіряти контенту, що транслюється через радіоефір, телебачення та цифрові медіаплатформи, не піддаючи його зміст раціональному аналізу та рефлексії.

Отже, можна зробити висновок, що відсутність або послаблення критичного мислення унеможливорює здатність суб'єкта здійснювати онтологічне розрізнення між істиною й хибною, добром і злом, реальністю і симулякром.

Стародавній мислитель Аристотель вважав: «На війні багато що, мабуть, безпідставно <...> вселяє страх» [1, с. 125]. Це дозволяє стверджувати, що образи війни нерозривно пов'язані зі страхом перед незвіданим. Мис-

литель пропонує своє бачення щодо ведення війни заради миру. Ця теза знаходить емпіричне підтвердження в реаліях російсько-української війни, зокрема з боку української сторони. Відмова від спротиву в умовах зовнішньої агресії за таких обставин неминуче б означала втрату державного суверенітету та реалізацію нав'язаного агресором сценарію так званої «денацифікації», що був артикульований на рівні офіційного дискурсу російського керівництва.

Дослідники К. Близнюк та Р. Скідченко вважають, що феномен війни є невід'ємним супутником людської історії, що простежується впродовж усього періоду існування цивілізації. У сучасному дискурсі української мови поняття «війна» інтерпретується переважно як збройне протистояння між державами [5].

Натепер уже стало очевидним, що повномасштабна фаза російсько-української війни, розв'язана РФ у 2022 році, була логічним продовженням гібридної агресії, що тривала впродовж 2014–2021 років та мала чітко виражене інформаційне підґрунтя. Її витoki можна простежити ще у виборчому процесі 2004 року в Україні, коли російська федерація здійснила спробу безпосереднього впливу на політичну архітектуру держави шляхом просування проросійського кандидата. У подальші роки інформаційна експансія лише посилювалася, набуваючи дедалі більшої інтенсивності й витонченості у формах впливу на свідомість і політичний вибір українського суспільства.

Можна погодитися, що в контексті гібридної війни ключову роль відіграють колективні суб'єкти комунікації, оскільки саме вони володіють потенціалом як для ескалації конфлікту через поширення ворожих наративів, так і для нейтралізації деструктивного інформаційного впливу опонента [7].

Таким чином, інформаційні засоби використовуються в боротьбі за людську свідомість, формуючи ту чи іншу реальність, тим самим замінюючи реальну на вигадану.

Розглядаючи філософсько-антропологічні рефлексії образів і наративів вій-

ни, слід звернути увагу і на її наслідки. За баченням дослідників А. Мельниченка, П. Кутуєва, О. Якубіна та А. Багінського, «незрідка держава, породжена війнами, ставала та стає каталізатором розвитку та модернізації» [11, с. 118]. Це дозволяє стверджувати, що війни мають безпосередній вплив на конфігурацію та розвиток систем світу. Зокрема, Ю. Палагнюк акцентує увагу на проблемах, в яких інформаційні стратегії відіграють ключову роль. Дослідниця зазначає, що в сучасних умовах як політичні інституції, так і військові формування активно конструюють власну інтерпретацію війни, створюючи специфічні наративи та символічні образи конфлікту. Особливо виразно ця тенденція простежується в контексті російсько-української війни [12]. Водночас, як зазначає А. Єрмоленко, агресивна політика путінського режиму, виправдана ідеологемами на кшталт «єдиного народу» та «русского мира», спрямована на тотальне знищення української ідентичності. Це протистояння не можна трактувати як конфлікт культур або цивілізацій – радше це боротьба високої культури проти агресивного невігластва, зіткнення цивілізованого світу з варварством [9]. У цьому контексті Л. Ковбасюк наголошує, що війна виступає своєрідною константою людського існування, що знову і знову підтверджує знаменитий принцип Карла фон Клаузевіца про те, що вона є продовженням політики, лише вираженою іншими, насильницькими методами [10]. Є. Бистрицький та Л. Ситніченко зазначають, що «якщо спробувати відтворити засади мотивів розв'язання Війни Путіним проти України, то вони вказують на те, що йдеться про екзистенціальне зіткнення двох різних світів з прямо протилежними розуміннями його причин» [4, с. 79].

Отже, війна постає не лише як інструмент державної волі, а й глибоко вкорінене явище людської природи. Її повторюваність свідчить про нездатність людства остаточно подолати конфліктну сутність між державами. Саме тому аналіз війни потребує не лише політичного, а й філософсько-антропологічного осмислення. Не можна не

погодитися з думкою М. Бойченка, який зазначає, що переможна боротьба України проти проявів неоімперіалізму створить прецедент, який може стимулювати процеси відмови від імперських амбіцій і в тих державах, що нині виступають їх осередками, сприяючи формуванню нової геополітичної реальності [6]. Український досвід має потенціал стати прикладом для інших постколоніальних націй. Він демонструє, що рішучість, заснована на цінностях свободи та гідності, здатна протистояти навіть значно сильнішому агресору. Така перспектива змінює баланс сил у сучасному світі та відкриває нові горизонти для глобальної демократичної спільноти. Як зазначав дослідник А. Бадью стосовно того, що час пропаганди можна охарактеризувати як статичний, знерухомлений, в якому акцент робиться на фіксованих, незмінних явищах, пропагандистський дискурс здатний маніпулювати тим, що вже існує як усталена реальність, але безсилий перед динамічними процесами змін, що відбуваються тут і зараз [3]. Так, І. Денисенко, досліджуючи причини війни, акцентує увагу, що, на думку Т. Гобса, вони знаходяться в порушенні «природних законів» людського життя [8]. Згідно із цією політико-філософською концепцією, війна є не просто зовнішнім конфліктом між державами, а глибинним симптомом фундаментального порушення основоположних принципів, які регулюють співіснування людей у стані природи та переході до політичного суспільства. Т. Гоббс вважав, що в основі мирного існування лежать «природні закони» – раціональні приписи, які спонукають людину уникати самознищення та шукати безпеку.

Таким чином, можна зробити висновок, що динамічність мислення і змінна реальність підривають ефективність пропаганди, яка залежить від сталості й передбачуваності. Справжні витоки війни, з гобсівської точки зору, коріняться у свідомому або несвідомому нехтуванні цими законами. Коли індивіди або певні політичні сили порушують принципи взаємної довіри, справедливості, стриманості й згоди, тим самим вони повертаються до

первісного «стану війни всіх проти всіх», який є природним станом людства без суспільного договору.

Аристотель у «Політиці» окреслює війну як цілеспрямовану дію, підпорядковану мирній меті, розкриваючи її засіб утвердження політичного порядку [1]. Тоді як Ж.-Ж. Руссо у своїй праці «Міркування про проєкт Вічного миру» (1771) обґрунтовує ідею, що досягнення стійкого та тривалого миру можливе лише за умови, якщо загальні державні інтереси превалюватимуть над приватними, оскільки саме це забезпечує гармонізацію суспільних відносин та усунення конфліктних протиріч між індивідами та державами [8].

Отже, якщо інтерпретувати сучасну війну рф проти України з позиції Гобса, вона постає як акт системного заперечення базових засад політичного співіснування. Це заперечення суверенітету іншого народу, руйнування норм міжнародного права та відмова визнати легітимність волі іншого народу. У такому світлі ця війна є не лише геополітичним зіткненням, а проявом глибшого онтологічного зламу в системі міжлюдських і міждержавних відносин, за яких природні закони, які мали би гарантувати мінімум стабільності, були свідомо порушені. Т. Гобс дозволяє нам побачити війну не як зовнішнє чи випадкове, а як онтологічний наслідок політичної деградації через повернення до доцивілізаційного стану, в якому насильство стає легітимним засобом реалізації амбіцій і страхів. Здійснивши спробу реконструювати фундаментальні мотиваційні чинники, що спонукали путіна

до ініціації війни проти України, вони виразно вказують на наявність екзистенційного конфлікту між двома цивілізаційно полярними світоглядами, кожен з яких радикально по-різному інтерпретує природу та джерела цього протистояння.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що філософсько-антропологічний підхід до аналізу воєнних образів і наративів війни дає можливість ширше осмислити війну не лише як збройний конфлікт, а й подію, що впливає на свідомість людини і суспільства загалом. Ці образи трансформуються під впливом історичного часу, медіа, пропаганди. Вони визначають соціальну поведінку, моральні орієнтири та екзистенційні вибори людини в умовах воєнного конфлікту. Образи війни виступають як віддзеркалення епохи, в якій відображаються страхи, надії, конфлікти, духовні пошуки людини і спроби знайти сенс у трагічних подіях.

Дослідження показало, що наративи війни мають глибокий антропологічний зміст, пов'язаний з переживанням смерті, гідності, жертвності та внутрішньої боротьби. У сучасному інформаційному просторі ці наративи зазнають трансформації: війна подається через призму симулятивних образів і штучно сконструйованих героїв, що часто розмиваються між реальністю й вигаданим.

Отже, війна постає не лише як фізичне протистояння, а й як онтологічна боротьба за домінування смислів, в якій наратив слугує інструментом трансформації та управління людською свідомістю.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Арістотель.** (2002). *Нікомахова етика* (пер. з давньогр. В. Ставнюка). Київ: Авілон-Плюс.
2. **Бабіч, О., & Колодка, Ю.** (2023). Особливості наративів війни в Україні, поширюваних в інформаційному просторі країн-учасників і провідних держав світу. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, № 78, 98–106. <https://doi.org/10.17721/2519-481X/2023/78-10>
3. **Бадью, А.** (2019). *Похвала політиці* (Бесіди з Од Ланслен). *Статті та виступи* (пер. з фр. А. Рєпи). Львів: Видавництво Аннети Антоненко; Київ: Ніка-Центр.
4. **Бистрицький, Є., & Ситніченко, Л.** (2022). Філософія і дискурс війни: Конфлікт світів як межа комунікативної теорії Юргена Габермаса. *Філософська думка*, № 3, 64–82. <https://doi.org/10.15407/fd2022.03.064>

5. **Близнюк, К., & Скідченко, Р.** (2022). Асоціативне поле концепту «війна» у свідомості української молоді. *Закарпатські філологічні студії*, т. 1, вип. 23, 18–23. http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/23/part_1/3.pdf
6. **Бойченко, М.** (2023). Основні напрями протидії «руському миру» в Україні: завдання деколонізації. *Філософія освіти*, № 29(2), 60–77.
7. **Данилейко, О.** (2022). Бінарна концептосфера «Війна» і «Мир» у період гібридної війни: когнітивний і прагматичний аспекти: дис. ... д-ра філософії. Київ.
8. **Денисенко, І.** (2023). Проблемне поле війни у західній політико-філософській спадщині: евристичний потенціал щодо сучасних досліджень. *Сучасне суспільство*, № 1(26), 41–51.
9. **Ермоленко, А.** (2023). Морально-правовий дискурс війни в умовах російської агресії проти України. *Філософія права і загальна теорія права*, № 1, 44–57.
10. **Ковбасюк, Л.** (2023). Новітні студії концепту «війна» в сучасному мовознавстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Германістика та міжкультурна комунікація*, № 1, 16–21.
11. **Мельниченко, А., Кутуєв, П., Якубін, О., & Багінський, А.** (2015). *Великі війни, великі трансформації: історична соціологія ХХ століття, 1914–2014*. Київ: Філософська думка.
12. **Палагнюк, Ю.** (2023). Медіатизація збройних конфліктів: тенденції висвітлення ЗМІ російсько-української війни. *Чорноморський національний університет імені Петра Могили. Тези конференції*, м. Миколаїв, 53–55.
13. **Почепцов, Г.** (2015). Гібридна війна: інформаційна складова. *MediaSapiens*. <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/14501/2015-10-25-gibrydna-viyna-informatsiyna-skladova/>
14. **Почепцов, Г.** (2013). Сміслові та інформаційні війни. *Інформаційне суспільство*, № 18, 21–27.
15. **Цимбал, В.** (2015). «Гарячі» і «холодні» медіа в сучасному українському медіапросторі. *Обрії друкарства*, № 1(4), 215–223.

REFERENCES

1. **Aristotel.** (2002). *Nikomakhova etyka [Nicomachean Ethics]* (V. Stavniuk, Trans.). Kyiv: Avilon-Pliis. [in Ukrainian]
2. **Babich, O., & Kolodka, Yu.** (2023). Osoblyvosti naratyviv viiny v Ukraini, poshyriuvanykh v informatsiinomu prostori krain-uchasnykh i providnykh derzhav svitu [Features of war narratives in Ukraine, disseminated in the information space of participant countries and leading world powers]. *Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoho instytutu KNU im. T. Shevchenka*, (78), 98–106. <https://doi.org/10.17721/2519-481X/2023/78-10> [in Ukrainian]
3. **Badiou, A.** (2019). *Pokhvata politytsi (Besidy z Aude Lancelin) [In praise of politics: Conversations with Aude Lancelin]* (A. Repa, Trans.). Lviv: Vydavnytstvo Annety Antonenko; Kyiv: Nika-Tsentr. [in Ukrainian]
4. **Bystrystkyi, Ye., & Sytnichenko, L.** (2022). Filosofiia i dyskurs viiny: Konflikt svitiv yak mezha komunikatyvnoi teorii Yurhena Habermasa [Philosophy and the discourse of war: The conflict of worlds as the limit of Jürgen Habermas's communicative theory]. *Filosofska dumka*, (3), 64–82. <https://doi.org/10.15407/fd2022.03.064> [in Ukrainian]
5. **Blyzniuk, K., & Skidchenko, R.** (2022). Asotsiatyvne pole kontseptu "viina" u svidomosti ukrainskoi molodi [The associative field of the concept "war" in the consciousness of Ukrainian youth]. *Zakarpatski filolohichni studii*, 1(23), 18–23. http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/23/part_1/3.pdf [in Ukrainian]
6. **Boichenko, M.** (2023). Osnovni napriamy protydyi "rusському miru" v Ukraini: zavdannia dekolonizatsii [Key directions of counteraction to the "Russian world" in Ukraine: the task of decolonization]

Tasks of decolonization]. *Filosofii osvity – Philosophy of Education*, 29(2), 60–77. [in Ukrainian]

7. **Danyleiko, O.** (2022). *Binarna kontseptosfera “Viina” i “Myr” u period hibrydnoi viiny: Kohnytyvnyi i prahmatychnyi aspekty [Binary conceptsphere “War” and “Peace” in the period of hybrid war: Cognitive and pragmatic aspects]* (Doctoral dissertation). Kyiv. 419 p. [in Ukrainian]

8. **Denysenko, I.** (2023). Problemne pole viiny u zakhidnii polityko-filosofskii spadshchyni: evrystychnyi potentsial shchodo suchasnykh doslidzhen [The problematic field of war in Western political-philosophical tradition: Heuristic potential for current research]. *Suchasne suspilstvo*, 1(26), 41–51. [in Ukrainian]

9. **Yermolenko, A.** (2023). Moralno-pravovyi dyskurs viiny v umovakh rosiiskoi ahresii proty Ukrainy [Moral and legal discourse of war in the conditions of Russian aggression against Ukraine]. *Filosofii prava i zahalna teoriia prava*, (1), 44–57. [in Ukrainian]

10. **Kovbasiuk, L.** (2023). Novitni studii kontseptu “viina” v suchasnomu movoznavstvi [Recent studies of the concept “war” in modern linguistics]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriya Hermanistyka ta mizhkulturna komunikatsiia*, (1), 16–21. [in Ukrainian]

11. **Melnychenko, A., Kutuev, P., Yakubin, O., & Bahinskyi, A.** (2015). *Velyki viiny, velyki transformatsii: Istorychna sotsiologhiia XX stolittia, 1914–2014* [Great wars, great transformations: Historical sociology of the 20th century, 1914–2014]. *Filosofska dumka*, (1), 467 p. [in Ukrainian]

12. **Palahniuk, Yu.** (2023). Mediatyzatsiia zbroinykh konfliktiv: tendentsii vysvitlennia ZMI rosiisko-ukrainskoi viiny [Mediatization of armed conflicts: Trends in the media coverage of the Russian-Ukrainian war]. *Theses, Chornomorskyi natsionalnyi universytet im. Petra Mohyly, Mykolaiv*, 53–55. [in Ukrainian]

13. **Pochepstov, H.** (2015, October 25). *Hibrydna viina: informatsiina skladova* [Hybrid war: Information component]. Detector Media. <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/14501/2015-10-25-gibrydna-viyna-informatsiyna-skladova/> [in Ukrainian]

14. **Pochepstov, H.** (2013). Smyslovi ta informatsiini viiny [Semantic and information wars]. *Informatsiine suspilstvo*, (18), 21–27. [in Ukrainian]

15. **Tsymbal, V.** (2015). “Hariachi” i “kholodni” media v suchasnomu ukrainskomu mediaprostorii [“Hot” and “cold” media in the modern Ukrainian media space]. *Obrii drukarstva*, 1(4), 215–223. [in Ukrainian]

Отримано: 27.06.2025
Рекомендовано: 05.08.2025
Опубліковано: 25.09.2025v